

SZERZŐ | SCHMIDT EGON
GRAFIKA | BUDAI TIBOR

A szajkó az őszel elrejtett magvak után kutat,
de feltűnik a földre merészkedő mókus is

Készülődő fehér paplan

Az első hó, amely az idén már novemberben hírt adott magáról, többnyire decemberben varázsolja fehérre az erdőket, mezőket. Rendszerint lustán kóválygó pelyhekkkel jelzi jöttét, majd egyre sűrűbbre vált, megül az ágakon, a háztetőkön, a kerítések oszlopain, és ha egész éjszaka tart, reggel már hóember épülhet belőle. Jobbára néhány napon belül elolvad, hogy aztán januárban megérkezzen az igazi tél, amely fogvacogtató hideget és hófúvásokat is hozhat.

Az állatok általában megérik a markáns időjárásváltozásokat, de akadnak kivételek is. Sok évvel ezelőtt feleségemmel jártunk valamikor karácsony előtt az ócsai égerláp közelében, ahol ő egy teljesen megdermedt, lemerevedett hím *barna varangyot* talált. A pórul járt kételtű az enyhe napok után hirtelen érkezett kemény hidegben már nem tudott elrejtőzni. Előbb telelésre alkalmas bújóhelyet próbáltam keresni neki, majd amikor nem találtam, úgy döntöttünk, otthon kiteleltetjük. Hazafelé már a viharkabátom zsebében mozogni

kezdt, a meleg szobában teljesen magához tért, és márciusban egy ócsai kirándulás alkalmával ugyanott engedték el, ahol megtaláltuk.

A tél mindig áldozatokat követel az állatvilágban, de elsősorban az öreg, legyengült, beteg példányok pusztulnak el. De hirtelen jött kemény fagy esetén kellemetlen meglepetés érheti a vízen úszó madarakat is. Sok évvel ezelőtt azt mesélte valaki, hogy *vetési ludak* fagytak be reggelre a Balatonon, valahol Berény környékén.

A fiatal, erős egyedek legtöbbje megéri a tavaszt. Az első havazás azonban váratlan meglepetést jelent az abban az évben született vagy tojásból kibújt állatoknak. Vannak, amelyek nyomban alkalmazkodnak a megváltozott körülményekhez, mások számára ez kissé tovább tart.

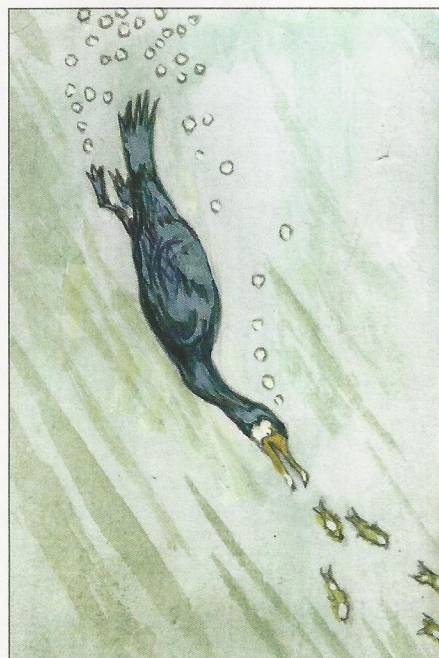
A Heves megyei Bükk-szenterzsébeten figyeltem meg, hogy egy fiatal *szarka* teljesen megzavarodott a hirtelen jött hóesésben. Többször is felfelé repülve próbált menekülni, majd belátta, hogy ezt az új körülményt el kell fogadnia. Magát összehúzza egy ágra ült, és amíg néztem, nem mozdult.

FOLYÓK ÉS TAVAK PARTJÁN

A tavak decemberi-januári madárvilágát a mindenkori időjárás határozza meg. Enyhe teleken nagy csapatok úsznak a vízen, ám alig váltja fel csillogó jégpáncél az apró hullámokat, a körülmények drasztikus megváltozása alkalmazkodásra kényszeríti őket. Egy részük, például az észak felől érkezett libák továbbrepülnek dél felé, mások a Dunára váltanak át.

A zimankós hónapokban a Duna fővárosi szakaszán megjelennek a kárókatona is

A *kárókatona* a múlt század negyvenes éveiben hazánkban még csak a Kis-Balatonon fészkel, ahol a madarak meszes ürülékétől kopasszá vált, vízben álló, alacsony fűfákon építette fészkeiket. Az azóta eltelt időben azonban száma nemcsak hazánkban, hanem egész Európában megnőtt. Jelenleg már a Kis-Balaton mellett a Duna, a Tisza és a Dráva ártéri erdeiben is vannak telepei, számát háromezer-négyezer párba becsülik. Újabban megtelepedett a Hortobágyon is. Bár vonuló, és ősszel Európa déli tengerpartjai felé repül, enyhe teleken sokan itt maradnak, és hozzájuk a Baltikum felől érkező csapatok csatlakoznak.

A téli időszakban a Dunán, a folyó fővárosi szakaszán is rendszeresen látni a halászó kárókatonákat. A Szabadság híd és a Petőfi híd között telente látom őket, volt olyan nap, hogy több mint százötven példányt számoltam meg. A csapat egyik fele állandóan a víz tükre alatt volt, folyamatosan buktak, halásztak. Jelenlétük azt jelezte, hogy van hal a Dunában. A közeledő hajók elöl egy részük csak oldalt tért, mások előreszálltak, majd amikor a hajó a közelükbe ért, újra felrepülve mögéje kerültek.

A kárókatona halakkal táplálkozik, de az elfogyasztott mennyiséget gyakran erősen eltúlozzák. Vizsgálatok szerint egy madár napi fél kilogramm halat, főleg a pontyfélék családjába tartozó fajok 5-25 centiméteres példányait fogyasztja. Zsákmányát a vízfelszín alatt üldözi, és kampós csőrével kapja el. Tavakban gyakran csapatban tereli a halakat a sekélyebb, parti rész felé. Tolla it nem zsirozza, ezért halászat után száraz faágon szárítkozik. A kárókatona hazánkban védett, de halastavakon a költési időn kívül engedéllyel gyéríthető.

A *pézsmapocok* eredeti hazája Észak-Amerika, ahonnan 1905-ben került Európába, Csehországba, majd értékes szőrméje miatt más európai országokba is betelepítették. Az első négy pár hamar elszaporodott, majd terjeszkedni kezdett. 1921-ben Budapesten fogtak egyet a Dunában, de két évtizeddel később már az egész országban elterjedt. Életmódja vízhez kötött, folyók, tavak, halastavak közelében mindenütt rábukkanhatunk. Óvatos állat, a közeledő ember elől már messziről a vízbe menekül. Kitűnően úszik, akár tíz percig is képes odalent maradni. Tanyája partoldalba vájt üreg, de találtunk viszonylag sekély vízben levő várat is. Ez valószínűleg vízből kidomborodó kupac, amelynek egy kamrája és vízfelszín

A kuvik a szalmakazlakban éjszakázó verebekre vadászik

Az erdei cickány rendkívül alkalmazkodóképes faj, nemcsak erdőben, hanem mezőkön, bokrosok közelében, nedves és mocsaras területeken, valamint parkokban is mindenütt megtaláljuk. Nappal és éjszaka egyaránt táplálék után jár, közben rövid pihenőket tart. Úgyesen rejtőzködik a fű vagy az avar között, havas időben apró nyomai árulkodnak éjszakai útjairól. Sokat tartózkodik a földfelszín alatt, elhagyott egér- vagy pocokjáratokban, ahol főleg gilisztákra vadászik.

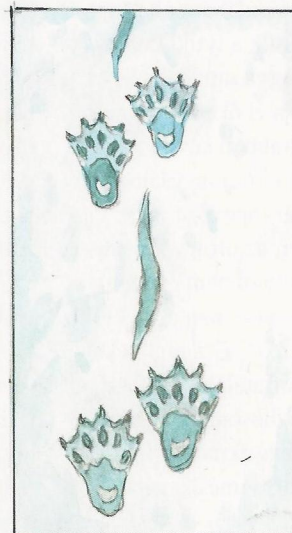
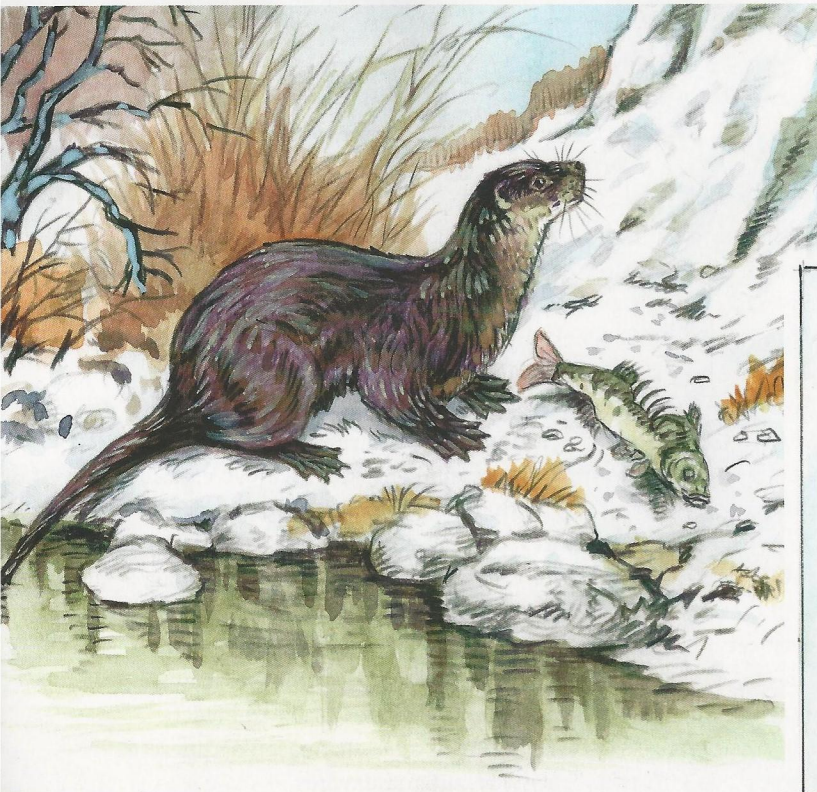
Soha nem társas, hanem magányos természetű, a hím és a nőstény csak a párosodás idején keresi egymást. Az egyes állatok territóriumot tartanak, és ha ott idegennel találkoznak, gyakran összeverekednek, ilyenkor lehet hallani magas, cincogó hangjaikat.

A nőstények március és október között akár öt alkalommal is ellenek, egyszerre öt-kilenc csupasz, zárt szemű kölykük van. Születési tömegük kb. 0,4 gramm. Szemeik elég későn, csak tizennyolchuszonegy napos korukban nyílnak és ezt követően már nagyon hamar önállóak. Már három-négy hónapos korukban ivarérettek. Amikor már nem szopnak és önállóan táplálkoznak, anyjuk elűzi őket a territórium területéről.

Az erdei cickány tápláléka apró gerinctelen állatokból, rovarokból, pókokból és csigákból áll, de nagyon sok gilisztát is fogyaszt. A téli időszakban rámegey a dögre is. Szabó László Vilmos barátom mesélte, hogy egy alkalommal elhullott vaddisznó tetemét megfordítva több menekülő erdei cickányt látott, amelyek előzőleg már szinte belefúrták magukat a disznó testébe. Nem ritka a kannibalizmus sem, ennek rendszerint öreg, gyengülő példányok esnek áldozatul. Az erdei cickánynak, de általában a cickányoknak számos ellensége van. A baglyok közül elsősorban a gyöngybagoly fog nagyon sok cickányt, köpeteiben gyakran szinte csak ezeknek a kis rovarvívőknek a koponyáit és állkapcsait talál-

az erdei és a törpe cickány az ország hűvösebb, nedvesebb részein gyakori

tam. A köpetvizsgálatok során jól látszott, hogy az erdei és a törpe cickány elsősorban az ország hűvösebb, nedvesebb részein gyakori, míg a melegkedvelő fehérfogú cickányok (Crocidura) legnagyobb számban a legmelegebb, legszárazabb, délkeleti tájakon kerültek elő a köpetekből. Pusztítja őket a macskabagoly és alkalmilag valamennyi bagolyfaj, a menyét, a hermelin és a vadmacska, de néha biztosan felkapja a cickányokat a gólya vagy a szürke gém is.

A vizes élőhelyek csúcsragadozója a vidra, jellegzetes úszóhártyás lábnyomai jól felismerhetők

A pézsmapocok kitűnően úszik, télen a késő délutáni órákban gyakran látni, amint a vízparton üldögél

alatti kijárata van. A partoldalban készült kotorék kijáratai ugyancsak a víztükör alatt nyílnak.

Tápláléka elsősorban növényi anyagokból áll, *nád*, sás, *gyékény*, de kagylót és csigát is fogyaszt. A Dinnyés közelében talált váron például kagylóhéjak is voltak. Rendkívül szapora állat, ez magyarázza gyors terjeszkedését. A nőstények évente több alkalommal ellenek, és egyszerre akár tucatnyi kölykük is lehet. Ezek gyorsan fejlődnek, egy hónapos korukban már önállóak. A pézsmapocok hazánkban nem védett, a védőgátakban készített járatokkal árvízvédelmi szempontból nagy károkat okozhat.

RÉTEK, LEGELŐK, KULTÚRTÁJAK

A behavazott puszták, a nagy legelők gyakran teljesen üresnek látszanak. Aztán felbukkan egy alacsonyan repülő *kékes rétihéja*, és ha szerencsénk van, megfigyelhetjük azt is, amint a felszínre merészkedő pockot elkapja. A tanyákhoz közeledve a kéményen barna színű gombóc, *kuvik* üldögél. Állandó madár, egész évben nálunk van, a párok még a megszokott költőhelyükhöz is ragaszkodnak.

Ez a kis testű bagoly Európa-szerte megfogyott, de hazánkban még szerencsére viszonylag gyakran látható. Nálunk a becslések szerint legalább kétezer párja él. A nyílt területek madara, ezért elsősorban a Dunától keletre levő területeken lehet vele találkozni, ahol majd mindegyik állattartó telepnek, hodálynak és tanyának megvan a maga kuvikja. Szívesen mutatkozik nappal is, ellentétben például a *gyöngybagollyal*, amelyik kifejezetten éjszakai életmódú, de rendszerint a szürkület idején kezd vadászni.

Tavasztól ősziig nagyon sok egyenesszárnyú rovar, nagyobb bogarat és éjjeli lepkét fogyaszt. Időszakunkban apró rágcsálókkal, adott esetben verebekkel él. Utóbbiak szívesen éjszakáznak szalmakazlak oldalában, ahonnan

a kuvik a lyukaknál topogva ugrasztja ki és kapja el őket. Jellegzetes

kiáltását már februárban, adott esetben még korábban sűrűn hallatja, ennek utánzásával gyermekkoromban közelre tudtam csalogatni. A párok évente egyszer költenek, három-öt fehér tojásukat ólak, hodályok tetőszerkezetében, vagy fali üregekben az ott levő törmelékre rakják. Fészket a többi bagolyfajhoz hasonlóan nem építenek. A tojó egyedül kotlik, a fiókák huszonnégy-huszonöt nap alatt kelnek ki. Anyjuk eleinte rajtuk marad, melengeti őket, és a táplálékot a hím hordja. Később már mindkét szülő etet. A fiatalok körülbelül négyhetes korukban repülnek ki. Szüleik önállósodásukig etetik őket, ezután kóborolnak és új tanyát keresnek maguknak. A kuvik hazánkban fokozottan védett, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 100 ezer forint.

AZ ERDŐBEN

A téli erdő csendes, csak a *szajkó* riaszt hangosan, amikor a fák közé lépünk. Ahol öreg tölgyek állnak, és ágaikon a *sárga fagyöngy* tenyészik, *léprigók* cserregnek. Európa legnagyobb rigófaja a telet nálunk tölti, és fő tápláléka ilyenkor a fagyöngy ragacsos, sárga bogója. Ebből készítették hajdan a hírhedt és sok madár vesztét okozó madárlépet.

Az *erdei cickány* az egyik leggyakoribb a hazánkban előforduló hét cickányfaj közül. A cickányok apró termetű, rovarevő emlősök, fejük ormányszerűen megnyúlt. Nem alszanak téli álmot, rendkívül gyors emésztésük miatt szinte egész nap táplálék után járnak. Testük oldalán pézsmailatú váladékot termelő mirigyek vannak, talán ez magyarázza, hogy a macska bár megfogja, de többnyire nem eszi meg őket. Tömegük mindössze 9-13 gramm, bundájuk tömött, felül különböző árnyalatú barna, néha vörhenyes árnyalattal, hasoldala fehéresszürke, farka rövid szőrszálakkal fedett, felül sötétbarna, alul szürke. A hím és a nőstény hasonló színezetű. Hegyes fogaik fehérek, a hegyi részük rozsdavörös.

Az erdei cickány fajtársa, a törpe cickány Közép-Európa legkisebb emlőse, tömege 2,5-7 gramm. Az erdei cickány kisebb mása és életmódja is nagyon hasonló. Szintén a nedves talajú erdőkben, folyóárterekben, nedves réteken, árok- és csatornapartokon a leggyakoribb. Amikor a Madártani Intézetben a bagolyköpeteket vizsgáltam, igen nagy számban került elő például a Kis-Balaton területén. A sűrűben bujkáló állatokat magas, cincogó hangjuk árulja el. Fészüket mohából, fűszálakból, száraz levelekből építik, a nőstények évente kettő-négy alkalommal ellenek, egyszerre négy-nyolc kölykük van. A törpe cickány tápláléka nagyobb rokonáéhoz hasonló, szintén sok gilisztát fogyaszt.

PARKOK ÉS ARBORÉTUMOK

Ahogy fogynak hazánkban az öreg állományú erdők, úgy nő a jelentősége a parkoknak, nagyobb kerteknek, temetőknél és minden olyan, ember alkotta élőhelynek, ahol odúkészítésre alkalmas öreg fák vannak.

A harkályok véste üregekben egyéb odúlakók, elsősorban cinegék, csuszka, seregély költhetnek, de a nagyobb parkokban az *örvös légy-*

kapó párjai is megtelepedhetnek. Egy péceli kiskertben azt

a harkályok véste üregekben egyéb odúlakók is megtelepednek

láttam, hogy az öreg gyümölcsfa egyetlen kikorhadt ágában *nyak-tekercspár* nevelte fel a fiókáit.

Az odúlakók mellett számos egyéb faj, például *örvös galamb*, *erdei fülesbagoly*, *fekete rigó*, *fülemüle*, *barátka*, *csilpcsalpfüzike* fészkel a parkok fáin, illetve bokrai között. A jóval gyakoribb *széncinege* mellett mindenütt megtaláljuk a nála kisebb *barátcinegét* is. Színezete barna, sapkája fénylő fekete, torkán egynemű kis fekete folt van. A hím és a tojó hasonló. Erdei madár, de nemcsak parkokban, hanem nagyobb kertekben is megtelepszik, jelenlétét tavasszal a hím jellegzetes éneke árulja el. Odúlakó, létszámát a parkokban elhelyezett mesterséges fészkekodúkkal növelni lehet.

A párok viszonylag nagy területet birtokolnak. A fészket a tojó egyedül építi mohából, a csészét szőrszálakkal béleli. Az alapot két-három nap alatt, a fészket bélelését további három-négy nap alatt készíti el. A fészkealj hét-tizenegy tojásból áll, a tojó egyedül kotlik, a hím a közelben énekel. A tojó napközben több alkalommal elhagyja a fészket, hogy táplálékot keressen.

A fiókák tizennégy-tizenhat nap alatt kelnek ki, a tojánhéjakat a tojó viszi el a fészektől. Az első napokban sokat melengeti a csusz és zárt szemű kicsinyeket, később már mindkét szülő etet. A fiókákat tizenhét-húsz napig táplálják, ezalatt a vizsgálatok szerint a család tizenötezer-húszezer rovar és pókot fogyaszt el. A barátcinege a lombkoronában talált rovarokkal és pókokkal táplálkozik, de télen az etetőre is rájár.

Idős lomberdők és parkok állandó lakója a barátcinege, az etetőknél is feltűnhet

A szinte örökké éhes erdei cickány sokféle élőhelyen előfordul, rövid pihenőkkel éjjel-nappal eleség után jár

